

Az adaptív stratégiák ideje a felsőoktatásban

Összefoglalás: A tanulmány elsősorban kelet-közép-európai, ezen belül magyarországi fókuszba helyezve mutat rá a felsőoktatás strukturális és működési kihívásaira. A vizsgálat nemzetközi összefüggésrendszerben értelmezi a felsőoktatás helyzetét, abból az alapfeltevésből kiindulva, hogy az egyetemek hosszú távú fennmaradása, autonómiája és társadalmi beágyazottsága szoros összefüggésben áll a versenyhelyzetek felismerésének és kezelésének képességével. Módszertanát tekintve a tanulmány szakirodalmi szintézisre, valamint nyilvánosan hozzáférhető statisztikai adatbázisok (Eurostat, KSH) másodelemzésére épül. Az elemzés célja, hogy rávilágítson egyrészt a felsőoktatást érintő kihívásokra, másrészt az új funkciók és szerepkörök megjelenésével a verseny és a válságkezelés kontextusában betöltött szerepére.

Kulcsszavak: Felsőoktatás, kihívás, verseny.

Abstract: The study focuses primarily on Central and Eastern Europe, including Hungary, and points out the structural and operational challenges of higher education. The study interprets the situation of higher education in an international context, based on the assumption that the long-term survival, autonomy, and social embeddedness of universities are closely linked to their ability to recognize and manage competitive situations. In terms of methodology, the study is based on a synthesis of the literature and a secondary analysis of publicly available statistical databases (Eurostat, KSH). The aim of the analysis is to highlight the challenges facing higher education on the one hand, and its role in the context of competition management with the emergence of new functions and roles on the other.

Keywords: Higher education, challenge, competition.

* Dunaújvárosi Egyetem, Társadalomtudományi Intézet
Email: andras@uniduna.hu
ORCID: 0009-0006-4465-3259

** Dunaújvárosi Egyetem, Társadalomtudományi Intézet
Email: nagygaborné@uniduna.hu
ORCID: 0009-0002-1588-0373

[1] Nagy G. (2022): A felsőoktatási kihívások vizsgálata Kelet-Közép-Európa fókusszal. In: Fekete D. (Szerk.): *A kreatív gazdaság és a turizmus aktuális kihívásai. A Gróf Bethlen István Kutatóközpont évkönyve*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft. pp. 169–179.

[2] Lee-Davies, L (2018), „Prehistoric process in HE: A critical review of institutional processes for business–academic partnerships in management development provision”. *Industry and Higher Education*, 33., (1.), pp. 66–75. <https://doi.org/10.1080/17513758.2018.1481111>

[3] Brekke, T. (2021): Challenges and opportunities of building an entrepreneurial discovery process through university–industry interaction: A Norwegian case study. *Industry and Higher Education*, 35., (6.), pp. 667–678.

Bevezetés

A szakirodalmi áttekintés a téma bevezetése kapcsán olyan vizsgálatokra épül, amelyek összegző módon ragadják meg a felsőoktatási intézmények nemzetközi szinten megjelenő strukturális és működési problémáit. A felsőoktatás globális kihívásai kapcsán a tanulmány elméleti kiindulópontját Nagy [1] feltáró megállapításai adják, amelyeket a szerzők további nemzetközi kutatási eredményekkel egészítenek ki.

Kutatók vizsgálják a felsőoktatási intézmények versenyképességének növelését szolgáló intézményi folyamatokat, különös tekintettel az egyetemek és az üzleti szféra közötti együttműködésekre. Elemzések rámutatnak arra, hogy az akadémiai és piaci logikák közötti eltérések meghatározó kihívást jelentenek a partnerségek fenntarthatósága szempontjából. Egyes esettanulmányokon alapuló vizsgálatok szerint az ipari partnerek kezdetben tolerálják a felsőoktatási működés sajátosságaiból fakadó nehézségeket, azonban a strukturális feszültségek hosszú távon a projektek megszakadásához vezethetnek. Egy harmadik, közvetítő szerepet betöltő szervezet bevonása csökkentheti a konfliktusok intenzitását és elősegítheti az együttműködések eredményességét, amelyek alakulását alapvetően a hatalmi viszonyok és a működési mechanizmusok határozzák meg [1; 2]. Más kutatások az egyetemek vállalkozói szerepének erősödésére fókuszálnak, különös tekintettel az egyetem–ipar-kapcsolatok regionális hatásaira. Az innovációvezérelt szakpolitikai keretek eredetileg a regionális gazdaságfejlesztés támogatását célozták, amelyben az egyetemek integrált szerepvállalása kulcsfontosságú elemként jelent meg. A kutatások eredményei szerint az egyetem és az ipar közötti együttműködések kezdetben elsősorban oktatási programokra épültek, azonban a nem megfelelő interakciós struktúrák zsákutcahoz vezettek. A kvalitatív módszerekkel (mélyinterjúk) feltárt eredmények rávilágítanak a belső és külső szervezeti feszültségekre, valamint az eltérő intézményi prioritásokra: míg az egyetemek alapvetően kutatásorientált logika mentén működnek, addig a vállalati szereplők üzleti érdekeket helyeznek előtérbe. Ugyanakkor a kialakult interakciók olyan tanulási folyamatokat generáltak, amelyek a jövőbeni együttműködések megvalósulását szolgálhatják [1; 3]

A felsőoktatás tudástranszfer folyamatainak keresztül történő megközelítés kapcsán példaként említhető, hogy a kulturális különbségek és az eltérő szakmai identitások jelentős szerepet játszanak az egyetem–vállalat-kapcsolatok sikerességében. A kutatói és vállalkozói attitűdök közötti feszültség olyan komplex kihívásokat vet fel,

mint a többes szerep- és identitásmenedzsment szükségessége, amelynek kezelése nélkülözhetetlen a hatékony tudástranszfer kialakításához [1; 4]

Résztvételi mintázatok

A felsőoktatási kihívások elemzése nem kizárólag intézményi perspektívából értelmezhető, hanem a tanulók és a potenciális hallgatók oldaláról is vizsgálható. Az Európai Unió statisztikai adatgyűjtései részletes képet nyújtanak a felnőttek tanulásban való részvételének alakulásáról. A mutató a 25–64 éves korosztály azon arányát méri, akik a felmérést megelőző négy hétben formális vagy nem formális oktatási vagy képzési tevékenységben vettek részt. Az adatok az Európai Unió munkaerő-felméréséből (EU-LFS) származnak, és magukban foglalják az általános és szakmai tanulási formákat egyaránt, jellemzően az alapképzés lezárását követő időszakra vonatkozóan (Eurostat). Az Eurostat adatai alapján a felnőttkori tanulás és a felsőfokú végzettségek alakulása Kelet-Közép-Európában tartós szerkezeti kihívásokra utal. A mutatók egyaránt jelzik, hogy az egyes országok teljesítményei között jelentős és viszonylag stabil különbségek figyelhetők meg, miközben az élmezőnyben és a leszakadó országok körében is jól azonosítható mintázatok rajzolódnak ki. Az elemzések alapján Észtország és Szlovénia hosszabb időtávon is következetesen az élmezőnyben helyezkedik el, mind a felnőttek tanulásban való részvétele, mind a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya tekintetében, ami a régió számára releváns összehasonlítási és referenciaalapot jelenthet.

A felsőfokú végzettségekre vonatkozó adatok szerint Magyarország a vizsgált időszakban jellemzően a rangsor alsó harmadában foglal helyet. Míg 2013-ban még a középmezőnyhöz közelebb, a hatodik pozícióban állt, addig 2021-re Romániát megelőzve az utolsó előtti helyre került. A 2022–2024 közötti időszakban ez a pozíció lényegében változatlan maradt, miközben 2024-ben a régió élére Lengyelország került, Litvániát megelőzve, Szlovénia pedig a harmadik helyre szorult vissza [5].

[1] Nagy G. (2022): A felsőoktatási kihívások vizsgálata Kelet-Közép-Európa fókusszal. In: Fekete D. (Szerk.): *A kreatív gazdaság és a turizmus aktuális kihívásai. A Gróf Bethlen István Kutatóközpont évkönyve*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft. pp. 169–179.

[4] Rosenlund, J.–Legrand, C. (2020): *Algae preneurship as academic engagement: Being entrepreneurial in a lab coat. Industry and Higher Education*, 35., (1.), pp. 28–37.

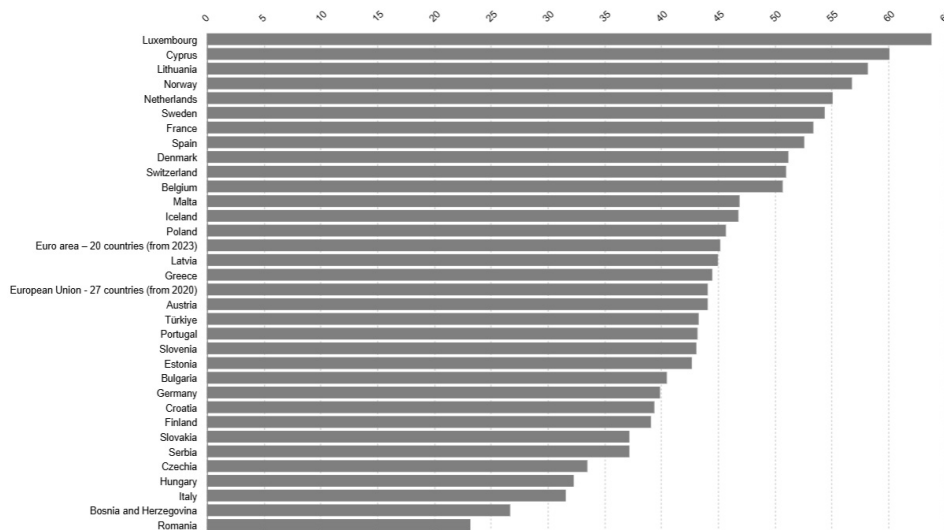
[5] Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_20/default/bar?-lang=en. (Letöltés ideje: 2022. 06. 09.)

[1] Nagy G. (2022): A felsőoktatási kihívások vizsgálata Kelet-Közép-Európa fókusszal. In: Fekete D. (Szerk.): *A kreatív gazdaság és a turizmus aktuális kihívásai. A Gróf Bethlen István Kutatóközpont évkönyve*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft. pp. 169–179.

[6] Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_60/default/bar?lang=en. (Letöltés ideje: 2022. 06. 09.)

A felnőttkori tanulásban való részvétel alakulása szintén a strukturális problémák fennállását támasztja alá. Európai szinten a részvételi arányok különösen a 2018–2020 közötti időszakban mutattak jelentős visszaesést, amelynek mértéke a 2012–2013-as szintekhez közelítette az értékeket. A régió belül Litvánia és Lettország egyes időszakokban – különösen 2018 és 2020 között – számottevő előrelépést értek el, aminek következtében több országot, köztük Csehországot is megelőzték. Ennek nyomán Magyarország és Lengyelország a rangsor alsóbb pozícióiba került. Bár Magyarország 2021-ben átmeneti javulást mutatott, a 2022–2023-as adatok ismét relatív visszaesésre utalnak, noha 2024-re Csehországot már sikerült megelőznie. Az élmezőny összetétele ugyanakkor továbbra is stabilnak tekinthető, élén Észtországgal és Szlovéniával [1; 6] (1. ábra).

1. ábra. 25–34 éves, felsőfokú végzettséggel rendelkező személyek alakulása 2024. évben

Forrás: Eurostat alapján saját ábra.

Következtetések

A Kelet-Közép-Európára vonatkozó empirikus adatok egyértelműen jelzik, hogy az országok közötti verseny a felnőttkori tanulás részvételi arányaira is kiterjed, miközben a felsőoktatást érintő kihívások alapvetően globális természetűek. A hazai statisztikák szerint a felsőoktatásban tanulók számának csökkenése 2011-től vált érzékelhetővé, ugyanakkor 2017-től fokozatos növekedési tendencia figyelhető meg (KSH). A fenti folyamatok alapján kulcskérdésként jelenik meg, hogy a felsőoktatási intézmények milyen mértékben képesek a munkaerőpiacon releváns tudással és kompetenciákkal rendelkező diplomásokat kibocsátani [7; 8; 9; 10; 11], valamint miként reagálnak az olyan technológiai kihívásokra, mint a mesterséges intelligencia megjelenése a tudástranszfer és az oktatási gyakorlat különböző területein. [12; [13; 14; 15].

[7] Bacsa-Bán, A.–András, I. (2022): Technikusképzéstől a szakmaipedagógusképzésig. *Civil Szemle*, 19., (4.), pp. 137–147.

[8] Kőkuti T. (2012): Kulturális térformáló hatások. In: Tóth Andrea (Szerk.): *Nyelv és kommunikáció a 21. század digitálizált világában*. Dunaújváros: Dunaújvárosi Főiskolai Kiadó.

[9] Kőkuti T. (2015): Hallgatói jövőorientáció mint versenyképességi attitűd. In: András István–Rajcsányi-Molnár Mónika–Németh István (Szerk.): *Nyelvi terek*. Dunaújváros: DUF Press, pp. 183–194.

[10] Varga A. (2023): A szervezeti kultúra versus esélyegyenlőség. *Civil Szemle*, 20., (Special Issue 7.), pp. 61–75.

[11] Varga A. (2024): Az esélyegyenlőség fenntarthatósági aspektusai. In: Balázs L.–Rajcsányi-Molnár M.–András I.–Keszi-Szeremlei A. (Szerk.): *A jövő fenntartható közgazdaságtana*, pp. 53–63. DUE Press.

[12] Kőkuti T. (2022): Társadalmi hatások és MI! In: Obádovics Csilla–Resperger Richárd–Széles Zsuzsanna (Szerk.): *Pandémia – Fenntartható Gazdálkodás – Környezettudatosság*. Sopron: Soproni Egyetemi Kiadó, pp. 312–324.

[13] Rajcsányi-Molnár, M.–Bacsa-Bán, A. (2021): “From the Initial Steps to the Concept of Online Education.” *Central european journal of educational research*, 3., (3.), pp. 33–48. <http://doi.org/10.37441/cejer/2021/3/3/9612>

[14] Rajcsányi-Molnár, M.–Balázs, L.–András, I.–Czifra, S. (2024): Competition as an effective motivational tool in online education. In: *Proceedings of the IEEE 11th International Conference on Computational Cybernetics and Cyber-Medical Systems (ICCC 2024)*, pp. 83–88. IEEE. <https://doi.org/10.1109/ICCC62278.2024.10582987>

[15] Kőkuti Tamás–Falus Orsolya (2025): Thoughts on the AI Act of the EU, the Trustfulness of AI and its Applicability in Management Methods Courses in Higher Education. *Contemporary Readings in Law and Social Justical Justice*, 17., (1.), pp. 1020–1028.